

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

I. évfolyam 2. (jubileumi) szám

1998. október

F. Dózsa Katalin

Egy nagyváros születése

Pest, Buda, Óbuda az egyesítés idején

Archív felvétel az 1880-as évekből (Fotó: Kozmata Ferenc)

Kiállítás a főváros egyesítésének 125. évfordulója alkalmával a Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeumában. 1873 november 17-én Pesten, Budán és Óbudán falragaszok jelentek meg, amelyek arról tudósítottak, hogy aznap reggel 8 órától működik a három város egyesített közigazgatása. A fővárosi közgyűlés következő ülésén november 17-ét Budapest születésnapjává nyilvánította.

A Budapesti Történelmi Múzeum kiállítása egy panoramikus összképben idé-

zi fel az egyesítés idejét és a főváros első évtizedét, 1885-ig, az első nagyszabású központi rendezvény, az Országos Ipari Kiállítás megszervezéséig.

Egy 1873-ban készült nagy méretű Budapest térkép fogadja a látogatót az újonnan beépített Barokk Csarnokban, amelyen sok minden eltér a ma ismertől. Pest és Buda jórészt szőlőskertek borítják, hiányzik az Andrassy út és nincs Nagykörút. A Duna két partját csupán a Lánc- (Folytatása a 3. oldalon.)

Sziget a városban

Idén már 90 éves múlt-ra tekint vissza Kispest leginkább ismert településrésze, a Wekerle-telep. A XIX. kerületben időszaki kiállítás létrehozásával mutatták be az ott lakók életét, mindennapjait. (Írásunk a 10. oldalon.)

Óbuda múzeuma

Fővárosunk hely- és településtörténelmi múzeumát 1927-ben Óbudán hozták létre. Anyaga a háború során megsemmisült. A III. kerületben helytörténelmi kiállítás ismét 1973-tól volt csak látható. (Írásunk a 4. oldalon.)

Soltész József

Magyar Középponti Vasút, a szabadságharc vasútja

A fenti címmel rendezett kiállítást a Közlekedési Múzeum, megemlékezve az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban fontos szerepet betöltő első magyar gőzvasútról. A látogatók az eddigi legátfogóbb kiállítást nézhetik meg a Magyar Középponti Vasút történetéről, számos eredeti dokumentum és tárgy

most kerül először bemutatásra a magyar vasútépítés hőskorából.

Az első gőzvonatú vasút építését közel tíz évig tartó vita előzte meg, amelyben részt vettek a korszak vezető politikusai is, Kosuth Lajos és Széchenyi István. A Magyar Középponti Vasút építése a reformkor (Folytatása a 7. oldalon.)

1849. október 6.

Pest: Batthyány Lajos miniszterelnök

Arad: Kiss Ernő, Damjanich János, Aulich Lajos, Vécsey Károly, Láhner György, Nagy Sándor, Knezich Károly, Pöltenberg Ernő, Leiningen-Westerburg Károly, Dessewffy Arisztid, Török Ignác, Schweidel József, Lázár Vilmos honvéd tábornokok.

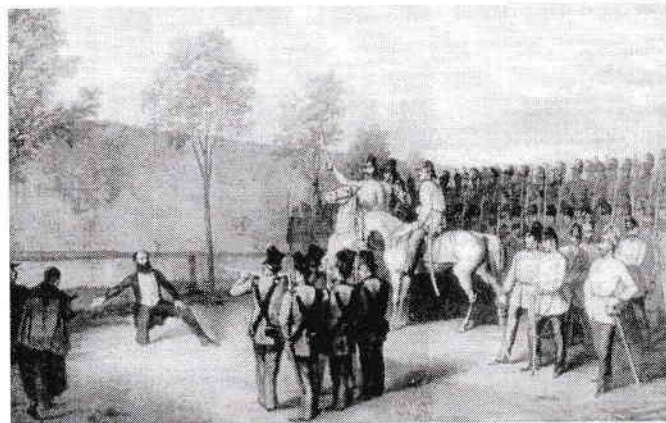
Rajtuk kívül közel 1500 volt cs. kir. tisztet ítéltek halálra, az ítéletüket azonban

később 4-25 évig terjedő várfogságra enyhítették. A halálos ítéletet négyükön azonban végrehajtották.

Október 25., Arad: Kazinczy Lajos honvéd tábornok.

Pest: Peter Giron honvéd ezredes, Weroniecki Mieczyslaw herceg, honvéd ezredes, Abancourt Károly honvéd százados.

Emléküket kegyelettel őrizzük.

Batthyány Lajos a pesti kivégzőosztag előtt

(Litográfia: Lois Noelli)

ÉLJEN A HON...

Kossuth Lajos és Pest-Buda az önvédelmi harcban (1848 utolsó negyede)

A Honvédelmi Bizottmány sikeres toborzógyűlése után, október elsején négyezer fővárosi népfelkelő indult el, hogy Vasvári Pál vezetésével táborba szálljon Jellasics ellen. Az országgyűlés csak október harmadikán értesült Jellasics futásáról, s majd a tízezerre növekedett horvát hadifoglyokat a testvérvárosok (Pest, Buda, Óbuda) megerősítésére, sáncolására használta. Nyolcadikán a Duna-parti Redoutban ülésező képviselőház érvénytelennek ki- mondva a király feloszlató rendeletét, egyúttal a Honvédelmi Bizottmányt – a szegedi toborzókörútjáról hazatért Kossuth elnökletével – az ország teljhatalmú kormányának nyilvánította. A megyék és a hadsereg működésének segítésére év végéig mintegy nyolcvan kormánybiztost neveztek ki.

A kormány minden erejét a honvédség szükségleteinek ellátására, a ruházat és a hadfelszerelés elkészíttetésére állították be, Láhner György ezredeszt ágyúöntöde létesítésével bízták meg. Közben Kossuth Lajos öt- száz pesti nemzetőrrel és 13 ezer útközben toborzott népfelkelővel a párndorfi táborba érkezett, és 30-án sikertelen kísérletet tettek Schwechátnál Bécs megsegítésére. Móga helyett Kossuth Görgeit tette meg főparancsnoknak, elrendelték a magyar vezényleti nyelv bevezetését, és novemberben a magyar ezredeket fel- eskették az alkotmányra, ami a császárhű tiszték kiválasztását eredményezte. A parlament november 29-én minden nemzetiséghez szólt: a nép szabadsága nem királyi ajándék, „ha

van áldozat a szabadságban, a volt nemesség részén van, a királyén semmi!”.

Kossuth indítványára a parasztság jobbágyfelszabadításból eredő további igényeit és a nemesség ugyan- az okból való kártérítési követeléseit teljesítését egyaránt a későbbi, boldogabb időre elnapolták.

A fővárosi nemzetőrök szolgálata sok kivetnivalót hagyott maga után, ezért Kossuth elrendelte az itt állomásozó honvédek őrszolgálatba való bevonását. December 14-én a pesti és budai nemzetőröktől a fegyvereket a honvédszázaljak felszerelésére elvette, elrendelve, hogy ezentúl lándzsával szolgáljanak, s egyúttal a magánosokat is felhívta fegyvereik leadására. A fővárosban még a zsidók, franciák és lengyelek is külön századokat alakítottak.

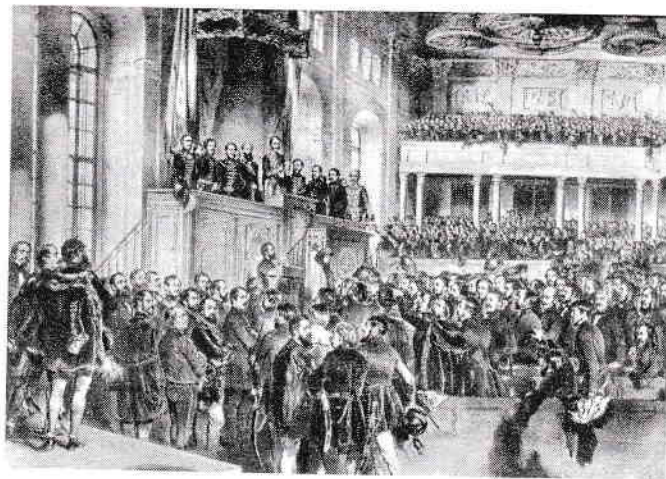
Október-november fordulóján a városi közgyűlés előbb Budán, majd Pesten

mondta ki a zsidók birtokvá- sárlási korlátozását. A pénz- forgalom élénkítésére már november elején megkezd- ték a százforintos pénzjegyek kibocsátását. A schwecháti csata óta a császári túlerő mi- att honvédeink fokozatosan kiűrtették a Dunántúlt.

Perczel Mór december 30-ai móri csatavesztése

tartotta a képviselőház. Kossuth a katonai helyzetet ismertette, s javasolta a kormány székhelyét Debrecenbe áttenni.

Újesztendő napján valóságos népvándorlás indult a zsúfolásig megtelt vonatok mellett, csak a Nagyváradra indított fegyvergyár felsze- relését négyszáz szekér vitte.

Országgyűlés Pesten, a régi Vigadó (Redout) nagytermében

után végleg elkerülhetetlen- né vált a főváros kiürítése. Kossuthot a rokonszenvező tömeg a Nádor és Zrínyi ut- ca sarkán álló Döring-házi lakásától fáklászenével kí- sérte a Redoutig, ahol Szil- veszter éjjelen utolsó ülését

Elszállították a levéltárat, a bankóprést, a félig kész pus- kákat, de sok minden a fő- városban maradt: ágyúk, puskapormalmok, 2,6 mil- lió forintnyi nemesfémkész- let a Pénzügyminisztérium pincéjében. Görgei január harmadikán kezdte az elvo- nulást Vác, ötödikén Perczel Szolnok felé, Csányi László az utolsók közt hagyta el Pestet, ahová délután egy- kor bevonultak az osztrá- kok. Az utolsó pillanatokban katonának jelentkezett ezer fővárosi fiatal már csak Deb- recenben kerülhetett a hon- védalakulatokba, ahol Kos- suth Lajost mint a magyarok Mózesét fogadták. De hogy nem aludt ki a remény, mu- tatta többek között a budai polgárok indulója:

*Rendszeret, polgári erény,
Béke legyen jelszavatok,
Ámde zavarja garázda merény,
Megzabolázására erős karotok,
Vállat a vállhoz, a nap alatt
Nincs mi ledöntse a sziklafalat.
Éljen a hon s az alkotmány!*

Karacs Zsigmond

Győrffy Sándor (1924 – 1998)

A Budapesti Honismereti Társaság alapító tagjainak sorába tartozott, aki Kanyar József országos elnökkel már részt vett az 1943-as neves balatonszárszói konfe- rencián. Győrffy Sándor innen hozta magával a népi írók hazaszeretétét, a magyar paraszttal szembeni szociális érzékenységet, a magyar kultúra és morál tisz- teletét és egy sajátos magyar világnézetet. A Kemenes- magasiban 1924 július 27-én született és Budapesten 1998. július 3-án meghalt történész ezidőtől lett eljegyz- tette a népi-nemzeti mozgalmaknak, és az elnyomás évei alatt ezidőtől kereste a mozgalom kereteit. 26 év- vel ezelőtt a honismereti mozgalomban találta meg és lelt otthonra. Azóta tevékenykedett közöttünk.

Számos kötet szerkesztője volt. Neki köszönhetjük többek között Balatonszárszó, 1943 és a Soproni Líce- um köteteket.

Az elhunytat a szűkebb családon kívül széles baráti társasága – több száz ember – búcsúztatta a Budapest Szent Gellért templomból. Honismereti társaságunk nevében Rédey Pál köszönt el tőle.

R. P.

Egy nagyváros születése

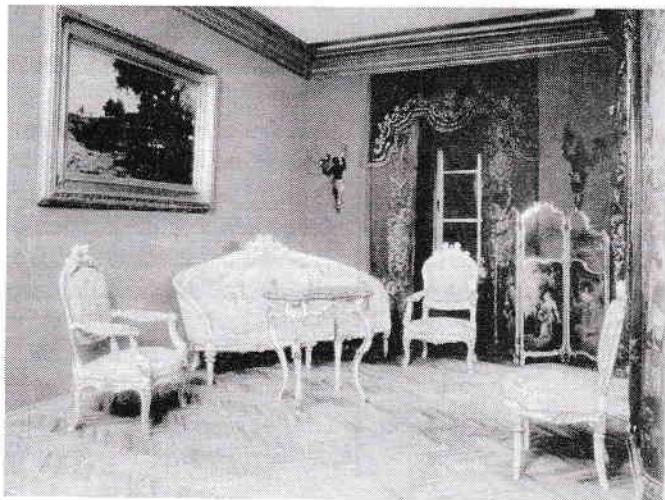
● folytatás az első oldalról

híd köti össze, a két részből álló Margitszigetnél „építés alatt álló” híd van rajzolva, s a Gellérthegy alatt látható még egy tervezett híd.

A csarnok falán Mária

nácsnok székét.

Terjeszkedő Budapestünk és egyre erősebb gazdaságának bemutatása alkotja a kiállítás gerincét. Meg nem valósult tervek csodálhat meg a néző: pl. a mai Nagykörút helyére tervezett

Az Andrássy szalon

Terézia, II. József, József nádor, illetve a "legnagyobb magyar", Széchenyi István életnagyságú képei vannak. Ők azok, akiknek városépítészeti, városfejlesztési tevékenysége elindította a három Duna-parti város fővárossá válásának folyamatát.

A megnyitáskor Lotz Károly és Than Mór nagy méretű szénrajzai, az ebben a korszakban épült középületek falképeinek kartonvázlatai lebegtek a csarnok légtérében. Ezeket sajnos a csarnok üvegtetején beáramló napsütés miatt műtárgyvédelmi okokból június elején le kellett venni.

Az egyesítés adminisztratív történetét meséli el a következő, kisebb kiállítási helyiség. A Fővárosi Levéltár anyagából pl. bemutatja a egyesítést elhatározó törvényjavaslat kéziratát, az első fővárosi közgyűlés jegyzőkönyvét..., illetve a városházák ábrázolását, az első polgármesterek arcképet és egy városházi ta-

csatornát, majd a megvalósult ötleteket – így az első világvárosi sugárutat, amelyet később megálmodójáról és szorgalmazójáról Andrássynak neveztek el, a Nagykörutat, középületek, műszaki létesítmények, pl. a Nyugati pályaudvar terveit, vagy Than Mór, a Keleti pályaudvar előcsarnokába szánt „A gőz diadala” c. freskótervét. De itt kapott helyet műszaki érdekesség-

ként az első utcai elektromos világítótest, az 17lámpa és az első telefonkészülék, vagy Budapest marhahajtó útjait ábrázoló térkép, illetve szőlőművelő eszközök, amelyek az akkor még nagyon jelentős mezőgazdasági termelés dokumentumai.

A város fejlődésével párhuzamosan, lakóinak élete is látható, pl. Andrássy Gyula gróf palotájának „elfogadóterme”, azaz szalonja. Sok egykorú kép, festmény, metszet és fénykép mutatja be az akkori ünnepnapokat és hétköznapokat, az utcán, lóversenyen, és kávéházban történeteket, sőt a sportéletet is, a városligeti korcsolyapályától a Dunában elhelyezett uszodáig. A terem végében egy polgári hálószoba látható (az Iparművészeti Múzeum tulajdonából), vele szemben viszont az Óbudai Múzeumban őrzött egykorú szoba-konyha berendezés, amely az iparosok, szakmunkások, gazdálkodók életvitelére volt jellemző.

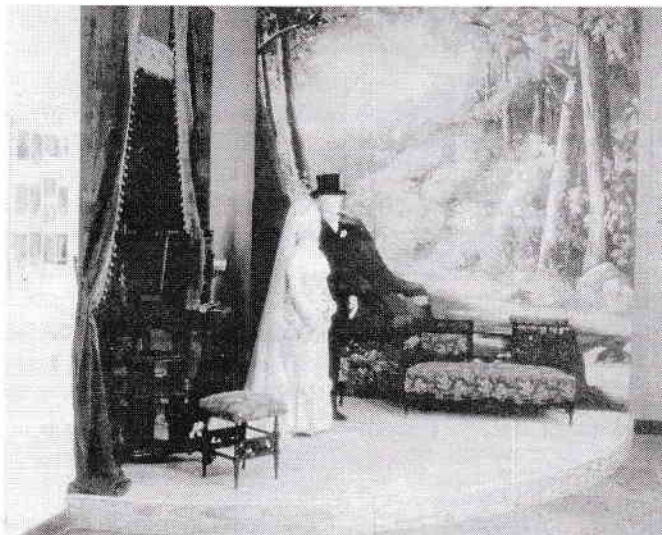
Városunk tudományos, művészeti életét eleveníti fel a harmadik rész. Az új művészeti ág, a fénykép elterjedését már maga a kiállítás is bizonyítja – nagyon sok egykorú városképet láthatunk. A fénykép magánéleti szerepét dokumentál-

ja a korabeli műtermi berendezésben álló esküvői pár. Kiállításunk megemlékezik a tudomány, az oktatás színvonalának fejlődéséről, iskolák építéséről..., mely utóbbiért 1873-ban a bécsi világkiállításon oklevéllel díjazták a fővárost. A bécsi világkiállítás egyébként is nagy hangsúlyt kapott az egész tárlaton, mert a város akkori vezetői nagyon fontosnak tartották, hogy megfelelő színvonalon jelenjenek meg Bécsben. Bizonyítani akarták, hogy Budapest alkalmas a monarchia második városának szerepére. Kivitték többek között Székely Bertalan és Munkácsy Mihály festményeit, ezért csodálhatjuk meg a Nemzeti Galéria kincset, a Köpülő asszonyt is. A város magas kulturális életét reprezentálja az egykori Gizella (ma Vörösmarty) téren állott híres Ráthféle könyvesbolt rekonstrukciója, a Népszínház királyi páholya (a Magyar Színház-történeti Intézet és Múzeum kölcsönzése) s Liszt Ferenc zongorája, (a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona) amelyen „hírhedett zenésze a világnak” a Duna-parti Hungária Szállóban játszott 1873 novemberében, művészi pályafutásának 50. évfordulója alkalmával.

A megemlékezést az 1884-85-ös fővárosi látkép pályázatra beküldött festmények koszorúja zárja, amelyek zömmel már az új Budapestet örökítették meg.

Kiállításunk túlnyomórészt a Budapesti Történeti Múzeum anyagából készült, kiegészülve a Fővárosi Levéltárban őrzött iratokkal, de számos más múzeum is kölcsönadta különleges, a témát reprezentáló műkincseit, hogy a főváros méltóképpen ünnepelhesse meg 125. születésnapját.

F. Dózsa Katalin

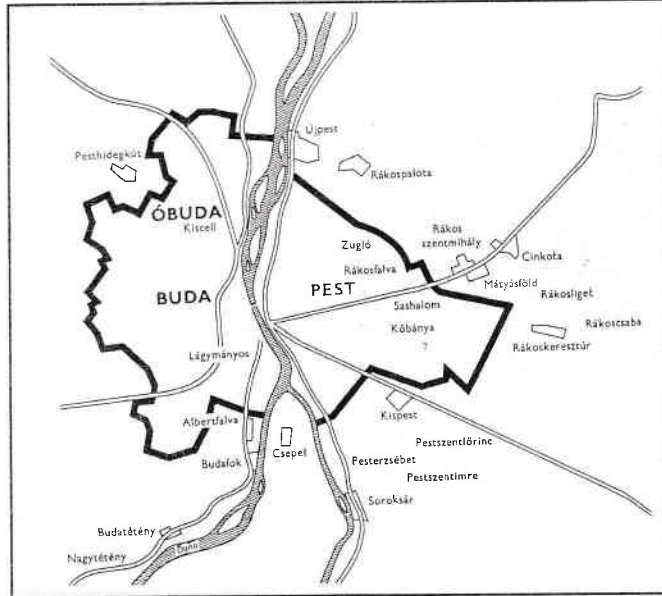
Fotóműterem

Szerelmünk, Budapest

Nagyjából Európa, de még inkább a Kárpát-medence középpontjában keresendő az a csodálatos város, melynek neve Budapest. Földrajzi fekvése, gazdasági, esztétikai, természetes adottságai predesztinálták arra, hogy mind a rómaiak, mind pedig a barbár népek jelentős várost álmodjanak a helyére. Csupán az a feltűnő, hogy honfoglaló őseink alig ismerték fel a hely központi jellegét, vagy a benne rejlő lehetőséget, s a középkor végéig váratott magára az idő, mígnem fővárossá avatták. Zsigmond és Hunyadi Mátyás fővárosa aztán már végképp nem úgy született, mint Athén vagy Róma. Eredetét hiába is keresnénk a mitológiákban. A praktikus élet teremtette fővárossá a Duna jobb és bal partján.

Azon azután el lehet gondolkozni, hogy őseinknek miért nem tűnt fel a hely esztétikai, gazdasági, stratégiai, politikai alkalmassága. Mert középkori „felfedezése” után, amióta már „fővárosként” emlegetjük, elkezdődik elképesztő kálvári-

ája. Am az is jellemző, hogy bukása mindenkor azonos a nemzet tragédiájával. A török hódoltság nem Mohácsnál kezdődött, hanem Buda elestével, a török uralom

Budapest az egyesítés idején

megszűnése is Buda felszabadításában jut kifejezésre.

A város történetén nagyjából leolvasható a nemzet történelme. Török hódoltsága egybeesik a haza újkori megpróbáltatásával. Mert míg Európa viharos fejlődése ekkor veszi kezdetét, addig az

országra és fővárosára egy 150 éves egyiptomi sötétség borul. Modern értelemben vett európai várossá alakulásának kezdetét 1686-tól számítjuk. A török kiűzése utáni háromszáz esztendő sem mentes a nagy nemzeti megpróbáltatásoktól. Mégis tö-

kosságának több, mint negyedét. Történelmi fejlődéséhez tartozik, hogy 125 éve, 1873-ban három városrészt, Pest, Buda és Óbuda egyesült Budapest néven. A három városrész földrajzi közelsége, egymásra utaltsága, közös érdekei már régtől fogva predesztinálta az egyesülés szükségességét. Ez a 125 évvel ezelőtti „nagy ugrás” ismétlődött meg 1950-ben, amikor a fővárost ismét bővítették. Nevezetesen hozzácsatolták a peremtelepüléseket. Ezekkel a településekkel a főváros tizennégy kerülete 22 közigazgatási kerületre növekedett, területe 206-ról 525 négyzetkilométerre, lakóinak száma egymillióról több mint másfél millióra nőtt.

Budapest lakossága ma meghaladja a kétmilliót. Ennyi ember méri fel e pillanatban a város gondjait, bajait, szükségleteit. Ennyi ember ünnepli a várost. Ennyi polgára reménykedik, hogy sorsa a város falai között egyre jobb lesz. De ennyi ember bízik abban, hogy városának, szűkebb pátriájának jövője is jobb lesz az európai integráció keretei között.

Rédey Pál

25 ÉVES JUBILEUM

Óbudai Múzeum

Talán kevesen tudják, hogy a főváros első hely- és településtörténeti múzeuma nálunk Óbudán, a Kiskorona utca 10. szám alatti polgári fiúiskolában, 1927-ben jött létre, Pálóczi Edgár tanár úr szervezésében, Óbudai Árpád Múzeum néven. Ennek a múzeumnak az anyaga 1945-ben elpusztult, így a mai Óbudai Múzeum sajnos nem örököse és nem jogutódja ennek az intézménynek, legfeljebb szellemiségében.

Az Óbudai Múzeum csak 1996-tól viseli ezt a nevet, korábban Óbudai Helytörténeti Gyűjtemény, illetve Budapest III. kerületi Helytörténeti Gyűjteménye, a megalakuláskor csak Helytörténeti Kiállítás volt a megfelelő megnevezés.

Pest-Buda-Óbuda egyesítésének 100. évfordulója alkalmából 1973. november 16-án a III. ker. Tanács VB márványtáblán örökítette meg a helytörténeti kiállítás megnyitását. Az in-

retlennek tűnik a város fejlődése. Minden bizonytalansággal polgárainak olthatatlan szerelme és hűsége varázsolta gyákori pusztulása ellenére újjá és egyre szebbé.

Ez idő alatt növekedett milliós metropolisszá, és fogadta falai közé az ország la-

tézményi működés kereteit akkor a művelődési ház, később az Óbudai Társaskör biztosította. 1990-93 között zárva tartott a gyűjtemény és a lét-nemlét kétségei között vergődött. Ennek egy komolyabb átalakítás-felújítás vetett véget, ami előkészítette, hogy 1996-tól Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatának önálló intézményévé váljon. A múzeum a mai napig a főváros egyik legszebb műemléki környezetében a III. kerületi Fő téren található. A helytörténeti-, játéktörténeti – gyűjteménye és a közelmúltban megnyílt Földes

Andor Emlékszoba a Fő tér 1. szám alatti, rokokóba hajló Zichy kastélyt körülvevő jobb szárnyépületben, népművészeti gyűjteménye pedig, amely Kun Zsigmond adománya – Lakás-múzeum, a Fő tér 4. szám alatt tekinthető meg.

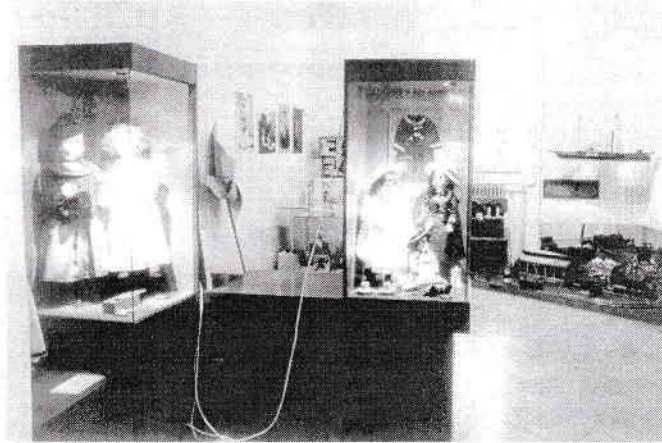
A nyitókiallításon a kerületben élő nevezetes személyiségekhez kapcsolódó irodalmi emlékek kerültek bemutatásra. Ekkor került először a nagyközönség elé a jelenleg raktározott Tóbiás Simon-féle kádárműhely teljes felszerelése is.

A 70-es 80-as években Óbuda-Békásmegyer teljes

metamorfózisa, lakónegyedé alakulása közben gazdagodott a helytörténeti gyűjtemény.

Folyamatosan bővült a megőrzésre adományozott hagyatéki, gyár- és ipartörténeti anyag, a dédszüleink korából származó használati, kegy- és dísz tárgyak köre, a régi kertületi fotók.

A fővárosi helytörténeti gyűjtemények közötti munkamegosztásnak és **Janek Éva** gyűjteményvezető érdeklődésének, az utóbbi másfél évtizedben szenvedélyes gyűjtőmunkájának köszönhető, hogy a múzeum nemzetközi összehasonlításban is jelentős játéktörténeti kiállítás '98

Játéktörténeti kiállítás '98

(Fotó: Antal István)

történeti anyaggal rendelkezik. A Fő tér 4. szám alatti népművészeti gyűjtemény anyagával együtt, mintegy tízezer tárgy bősé-

gének zavarában jöttek létre, a múzeum jelenleg látható állandó kiállításai.

Kiállítások

A kétezer éves városi

múltú Óbuda és a többvezetős történelemmel rendelkező Békásmegyer bemutatására nem vállalkozhat ez a gyűjtemény, még csak keresztmetszetét sem adhatja a régmúlt századoknak, legfeljebb a közelmúltat, az újkori századokat hozhatja a képeket számára közelebb, alapvetően erre hivatott. Az utóbbi másfél-két század kortörténeti, sokszor foghíjas dokumentumai, az életvilágokat megéleveníítő tárgyak nyújtanak segítséget.

(Folytatása következő számunkban.)

Dr. Új Írisz

A modern Magyarország megteremtését jelentő jobbágyfelszabadító törvények megszületéséről a Magyar Mezőgazdasági Múzeum időszi jubileumi kiállítás rendezésével emlékezett meg.

150 évvel ezelőtt, 1848 tavaszán elfogadott törvények értelmében polgári jog- és tulajdonrendszer váltotta fel a korábbi feudális, rendi kereteket.

A parasztság különböző rétegei, mintegy kilencmillió ember, korábban nem rendelkezett azzal a joggal, hogy földtulajdont szerezzen, választójoga sem volt, s az igazságszolgáltatás előtt is kiszolgáltatott helyzetben volt, hiszen

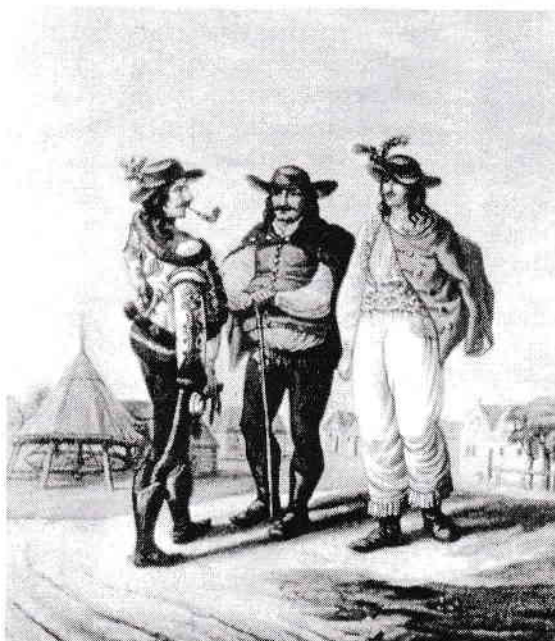
ügyében nemesi bíróságok ítélték. A jobbágy és a zsellér a földesúr birtokában lévő földön gazdálkodott, s a használatában

lévő földekért pénz-, termény- és munkajáradékkal (korabeli elnevezéssel ro-

Jobbágyfelszabadítás 1848

Jubileumi kiállítás a Mezőgazdasági Múzeumban

bottal) tartozott urának. E szolgálatra kötelezett

Parasztviselet 150 évvel ezelőtt

úrbéres népességet terheltek még az állami adók, hozzájárulást kellett fizetnie még a nemesi vármegye közigazgatási költsége-

inek fedezésére, el kellett viselnie a katonai beszállítások terheit, s katonának

is nem nemes származású férfiakat soroztak be.

Közös kiállításon mutatja be a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum a jobbágyfelszabadítás előzményeit, a korabeli társadalmi viszonyokat. A kiállítás fő célja tehát egyrészt az 1848 tavaszán elfogadott törvények megszületéséig vezető történelmi folyamat érzékeltetése, másrészt a korabeli nemesi és paraszti életforma bemutatása, illetve a XIX. század közepétől megfigyelhető életmód és a gazdálkodásbeli változások megjelenítése. E rendkívül összetett társa-

dalmi, gazdasági, politikai folyamat illusztrálásához korabeli iratokat, metszeteket, térképeket, továbbá használati tárgyakat alkalmaztak a rendezők. A részletesebb tájékoztatást korszerű

multimédia-rendszer segíti, míg a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményének felhasználásával paraszti és nemesi lakóházak enteriőrjeit is rekonstruálták a szakemberek.

A reformkor politikai küzdelmeit neves színészek közreműködésével készített történelmi dokumentumfilm eleveníti fel. Ez a pozsonyi országgyűlés be rendezéseit idéző teremben folyamatosan pereg. A film megtekintése után a látogatók egy másik teremben a szabadságharc leverését követő változásokat követhetik nyomon. Újabb lakóházak, enteriőrök, vásári forgatag, s egy korabeli község ház segít a paraszti polgárosodás fontosabb jellemzőinek megismerésében. A kiállítás 1999. szeptemberéig látogatható.

Kurucz György

Működési engedélyét az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény 1977-ben kapta, még a Művelődési Minisztériumtól. Tárgyaik, dokumentumaik gyűjtését **Noegrády László** tanár kezdeményezésével 1955-től végezték a diákok, tanárok, illetve a két évvel később alakult helytörténeti szakkörök tagjai. A többszöri kényszerű költözés után egy kicsi, de viszonylag jól használható kiállítóhelységben mutatjuk be napjainkban az évtizedek alatt összegyűlt anyagot. Egy tizemeletes panelház földszintjén lévő, körülmenyesen megközelíthető

négyzetméteres helyiség a múzeumunk. A kiállítás és a kutatóterem egy térben van, de ennek ellenére a népszerűségünk növekszik. Gyűjteményünk közel ötven tárgyat, több mint ezer fotót illetve filmanyagot és több száz írásos dokumentumot tartalmaz.

Rendszeres látogatóink az általános és középiskolás osztályok. Az utóbbi időben az oktatási intézmények érdeklődése érezhetően nőtt a NAT által ajánlott helytörténeti oktatási program miatt. Kerületünkben ezt a Helytörténeti Alapítvánnyal közösen kiadott történeti olvasókönyv is segíti.

Gyűjteményünk támogatja színesebbé teszi az oktatási tevékenységet. Az idei tanévtől vállaljuk múzeumi órák tartását, az iskolákban a dia- és videófilm vetítéssel tervezzük szemléletessé tenni a kerület diákjai számára lakóhelyük múltját. Újpest széleskörű megis-

Ismeretterjesztés és kutatás

Helytörténeti gyűjtemény a IV. kerületben

mertetésének egyik eszköze a Helytörténeti Alapítvány által évente rendezett vetélkedősorozat is. A résztvevők felkészítésében szerepet vállalunk, elsősorban a csapatok kutatómunkára való ösztönzése a feladatunk. Az elmúlt években történelmi játszóház-sorozat szervezésével élményszerűvé tettük a kisdíjak számára az 1848-as események ünneplését. Nagy sikere volt az általunk készített „Károlyi huszárcsákó-

Időszaki színházi kiállításuk állandóvá vált

nak”, amely a Károlyi 16-os huszárezred egyenruhájának tartozéka volt.

Újpest lakóinak nemrég egy leporelló kiadásával tettük „kézzel foghatóvá” a kiállítás anyagát. Kutatóink a gyűjteményben üzemelő mikrofilm-leolvasó segítségével 160 mikrofilmeken kutadják az újpesti sajtó emlékeit 1876-tól az 1950-es évek végéig.

Helyszűke miatt gyakran kényszerülünk kilépni kiállítótermünk falai közül. Az idei „Újpesti Napok” alkalmából két kisebb kiállítást

megjelenő „Újpest” című kiadvány illusztrációjaként szerepel. Nagy örömeinkre a filmek közül a kábelteleví-

Bejárat a kiállításhoz

rendeztünk külső helyszínen. A kerületi Szabó Ervin könyvtár fogadó helyiségében a századelő városát képeslapokon mutattuk be, az Ady Endre Művelődési Központ aulájában pedig Újpest Színházai 1950-ig című kiállításunkkal a század első felének élénk kulturális életéből adtunk ízelítőt. Az Újpesti Kábeltelevízió segítségével folyamatosan hírt adunk ezekről az időszak kiállításokról.

A népszerűsítő munka mellett rendszeresen segítjük a tudományos munkát végzők kutatásait. Fotóanyagunk két városrészünkről szóló film adalékanyagaként és a közeljövőben

zió által idén készített „Újpest építészeti öröksége” című alkotás nívódíjat kapott az év elején.

Szívesen látjuk a hozzánk nosztalgiából betérő idősebb látogatóinkat, ha nézelődni, emlékezni jönnek be hozzánk. A lakossággal kialakult kapcsolatunkat azonban csak egy nagyobb, kiállítás-rendezésre alkalmasabb helyiség javíthatná. Reményeink szerint jövő év elején megkezdődnek az átalakítási munkák az e célra már kijelölt épületben és talán a következő múzeumi szezon korszerű körülmények között kezdhethetjük meg.

Szöllősy

Könyvszemle

Dr. Halabuk József: Albertfalva története a kezdetektől a századfordulóig

(Albertfalvai Szent Mihály Plébánia, 1997. 128 p.)

A történész szerző Albertfalva történetét dolgozta fel a kezdetektől a századfordulóig. Az egykor önálló település jelenleg Budapest XI. kerületének egyik városrésze.

Ez a munka azonban

több, mint hagyományos értelemben vett helytörténeti írás. A szerző nemcsak településtörténeti vázlatot állított össze, hanem az érintett időszak országos történelmére vonatkozó új adatok

→ kal és elgondolásokkal szolgált.

Albertfalva alapítását – Goerch Illés prefektus tevélegyes kezdeményezése alapján – 1815-re teszi a szerző. A Habsburg család rácakevei birtokán, Promontórium – később Budafok – közelén, Buda város déli határvonalán létesült az egyetlen utcából, mintegy ötven házból álló falu. Telepes lakói magyarok és főként német nyelvet beszélő külhoniak voltak. Elsősorban faiparral foglalkoztak. Az 1838-as árvíz súlyos csapást jelentett a hivatalos

nevének Albertfalvának, ragadványnevének pedig – a birtok alapításának haszonélvezője, Albert szász-tescheni hercegre történő utalásként – Sachsenfeldnek nevezett falura. Növekedését az 1848-49-es szabadságharcot követő ellenforradalmi önkényuralom törte meg. 1867 és a századforduló között ismét fel-

gyorsult fejlődése. Albertfalva, az iparosfalvára életre keltése Buda-Pest polgárosodásába ötvöződő kapitalizálódásának kívánt élesztője lenni. A szerző – széleskörű levéltári és könyvtári kutatásai alapján – bizonyítja e tétel igazságát.

Értesülésünk szerint készült a falu-várostörténet XX. századra vonatkozó ré-

sze. Mindkét kötet létrehozásában tevékeny részt vállalt az Albertfalvai Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum is. Ezzel kívánta segíteni, hogy Albertfalva története mind hitelesebben kerüljön az olvasó elé. Meggyőződésünk, hogy a mai Albertfalva lakói, akik Budapest különböző kerületeiből jöttek ide, e könyvek által megismerhetik mai lakhelyüket, jobban tudnak illeszkedni az itteni közösségek életébe. A könyv terjesztésével a múzeum foglalkozik.

B. A.

Helyreigazítás

Előző számunk 12. oldalán közölt „Éljen a hazá!” című írásunk szerzője helyesen Szabó Zoltán. A cikk írójától és olvasóinktól elnézést kérünk – szerk.

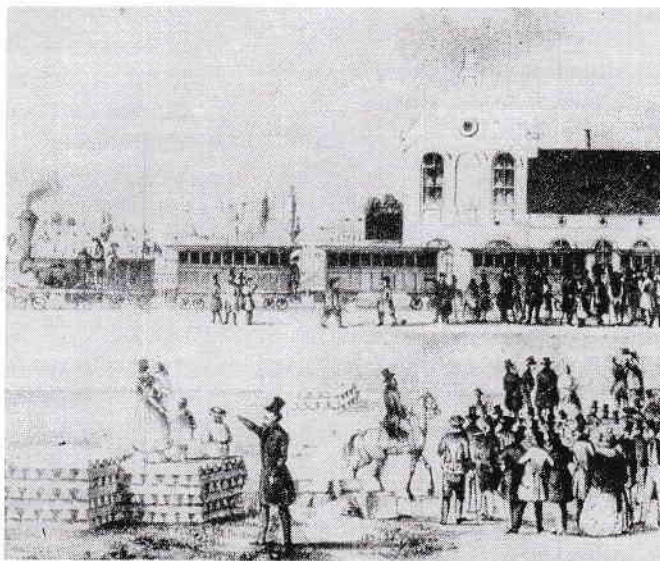
Magyar Középponti Vasút, a szabadságharc vasútja

• folytatás az első oldalról

egyik legnagyobb vállalkozása volt, a társaság Pestről kiindulva sugárirányú vasúthálózatot kívánt kiépíteni a korábban kijelölt fő közlekedési irányokba. Az 1844-ben megkezdett vasútépités eredményeképpen 1846. július 15-én megnyílt a Pest-Vác vasútvonal, majd 1847. szeptember elsején a Pest és Szolnok közötti vasutat is forgalomba helyezték. Mindkét vonal indulópontja a pesti indóház volt, amely a mai Nyugati pályaudvar helyén épült 1845-46-ban, és a főváros egyik legimpozánsabb épülete lett, méretei és építészeti megjelenése folytán. A vasúttársaság még nagy erőfeszítések árán forgalomba helyezte a Pozsony-Marchegg közötti szakaszt 1848. augusztus 20-án, de a megkezdett Vác-Pozsony, Szolnok-Debrecen, Cegléd-Kecskemét szakaszokat már nem tudták befejezni a szabadságharc eseményei miatt. A szabadságharc bukása után a Magyar Középponti Vasúttársaság feloszlott.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeiben az új közlekedési eszköz, a vasút már fontos szerepet játszott, főleg a katonai szállítások elősegítésével. A XIX. században a csapattestek mozgatásánál döntő szerepe volt az utánpótlás minél gyorsabb biztosításának, ezért magyar és osztrák részről egyaránt használták a meglévő ló- és gőzvonatású vasútvonalakat a szabadságharc során.

A Magyar Középponti Vasút helyzete folytán a legjobban igénybevetett vasútja volt a szabadságharcnak, főleg a katonák és az utánpótlás szállítására használták. A hadi helyzet állásától függően a Pest-Vác és a Pest-Szolnok vonal stratégiai szerepet is játszott az ütközetekben, a vasút létesítményeit többször lerombolták és helyreállították az 1849. január és július közötti időszakban. A visszavonulások során a mozdonyok fő alkatrészeit leszerelték és elvitték, ezzel használhatatlanná téve az ellenség számára a vasutat. A szabadságharc legismertebb

Vonatindulás a pesti pályaudvarról (1846. július 15.)

vasúti epizódja – Kossuth Lajos utasítására a magyar kormány 1849. január elején történt elszállítása Pestről Szolnokra, ahonnan lovas kocsikon folytatták tovább az utat Debrecenig. A vasúti szállítás több napig tartott, mivel a kormány tagjain kívül a hivatalok és fontosabb intézmények berendezéseit is el kellett szállítani. A vonatok a pesti indóházból indultak ki Szolnok felé, az utolsó napon már az ágyúk dörgését is hallották az utasok. Fentiekben elmondottak illusztrálására a kiállításon a Közlekedési Múzeum vasúti gyűjteményének legnagyobb ritkaságai kerültek bemutatás-

ra. Többek között először láthatók a vasútépités eredeti dokumentumai, az első mozdonyok és vasúti kocsik rajzai, a tárgyak közül a legrégibbi vasúti sínek és modellek tarthatnak érdeklődésre számot.

A szabadságharc korából a legújabb vasúttörténeti kutatások során feltárt dokumentumok és csataképek teszik teljessé a kiállítás anyagát. A mintegy 150 dokumentumot és számos eredeti tárgyat felvonultató kiállítást a korszakhoz kapcsolódó rekonstrukciós grafikák és egy élőkép teszi színesebbé.

A kiállítás ez év december végéig tekinthető meg.

Soltész József

Helytörténeti Gyűjtemények

Obudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: *Dr. Új Irisz*
Tel.: 250-1020
Cím: 1033 Budapest, Fő tér 1.

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Szöllősy Marianne*
Tel.: 06-60-335-871
Cím: 1043 Budapest, István u. 5.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Gönczi Ambrus*
Tel.: 218-7420
Cím: 1093 Budapest, Pipa u. 4.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Juhász János*
Tel.: 261-5569
Cím: 1102 Budapest, Halom u. 3/b.

Alberfalvai Iskolamúzeum

Vezető: *Beleznay Andor*
Tel.: 206-6419
Cím: 1116 Budapest, Pentele u. 8.

Etele Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Dr. György Lajosné*
Cím: 1117 Budapest, Erőmű u. 4.

Hegyvidéki Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: *Dr. Gergely Katalin*
Tel.: 201-6607
Cím: 1122 Bp., Városmajor u. 16.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Juhász Katalin*
Tel.: 349-1501
Cím: 1132 Budapest, Váci út 50.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: *Mojzes Ildikó*
Tel.: 271-8216
Cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Dr. Dombóvári Antal*
Tel.: 256-4626
Cím: 1173 Budapest, Pesti út 113.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Pilhoffer Ferenc*
Tel.: 290-5629, 295-0877
Cím: 1181 Budapest, Kondor Béla sétány 10.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Siklós Zsuzsa*
Tel.: 281-1619
Cím: 1191 Budapest, Fő u. 38.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: *Dr. Bogvirka Emil*
Tel.: 283-1779
Cím: 1203 Budapest, Baross u. 53.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Sárkány István*
Tel.: 276-7343
Cím: 1211 Budapest, Szent Imre tér 3.

Budafoki Barlanglakás Kiállítás

Vezető: *Garbóci László*
Cím: 1222 Budapest, Veréb u. 4.
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: *Majoros Pál*
Tel.: 287-0083
Cím: 1238 Budapest, Szitás u. 105.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája

Akikről Budapest utcáit elnevezték. Összegyűjtötte és a kísérő szöveget írta: **GÖMBÖS Tamás** és munkatársai. Bp. 1997, Heraldikai K. 519 p. 56 tábla, ill.

BIRÁNYI Ákos: A pesti forradalom mártius 15-19. Pest, 1848, Trattner. Hasonmás. Bp. 1998, Akadémiai K. 63 p.

Budapest Székesfőváros. Ábrázolások a Budapesti Történeti Múzeum gyűjteményeiből. Szerk. **BUZINKAY Géza.** Bp., 1996, Budapest Bank, 36 p. ill.

Budapest teljes utcanév lexikona. Bev. tan. **RÁDAY Mihály**; adattárát összeáll. **MÉSZÁROS György**; utcanév történeteket írta **BUZA Péter.** Bp. Dinasztia K. – **GEMINI Budapest Kiadó,** 1998. 446 p.

BUZA Péter: Első nap Budapesten. Amikor a háromból egy lett. Bp. 1998, Mecénás K. 119 p. ill. 2400 Ft.,

BUZINKAY Géza: Budapest képes története. Bp.

1998, Corvina 13 p. ill.
CZAGA Viktória: Házmán Ferenc Buda utolsó polgármestere. (1810-1894) Bp. 1997, BFL, 151 p. ill. (Város-történeti tanulmányok.)

Egy nagyváros születése. Pest, Buda, Óbuda az egyesítés évében. Kiállítás Budapest egyesítésének 125. évfordulója tiszteletére a Budapesti Történeti Múzeumban. Tanulmányok Budapest Múltjából. 27. ünnepi száma. Bp. 1998, BTM, Hstart ny., 305 p. ill.

Az egyesített főváros: Pest, Buda, Óbuda. Szerk. **GYÁNI Gábor.** Budapest, 1998, Városháza 398 p. ill. (A város arcai)

GYÓRFFY György: Pest-Buda kialakulása. Budapest története a honfoglalástól az Árpád-kor végi székvárossá alakulásig. Bp. 1997, Akadémiai K. 242 p. ill.

HORVÁTH J. András: Budapest Főváros Levéltárának története. Bp. 1996, Budapest Főváros Levéltára. 21 p. ill. (Levéltárismerető 1.)

A másik Budapest. Képeskönyv az elő(d) városokról. Válogatta: **FODOR Béla – HORVÁTH Tamás.** Bp. 1996, Delta KFT 120 p. ill.

PETŐ Mária: A Gellérthegy története az őskortól napjainkig. Bp. 1997, Gemini, 116 p. 56 t. ill.

PREISICH Gábor: Budapest városépítésének története 1945-1990. Tanulmányok. Bp. Műszaki Könyvkiadó 1998, 284 p. ill.

PORZÓ (ÁGAI Adolf): Utazás Pestről Budapestre 1843-1907. Rajzok és emlékek a magyar főváros utolsó 65 esztendejéből. Bp. 1908, Pallas Hasonmás, Bp. 1998, Fekete Sas Kiadó, Szekszárd, Séd ny. 446 p. ill.

TÖRÖK András: Nagy Budapest könyv azaz minden amit tudni kell a 125 éves metropolis teljes körű élvezetéhez, elsősorban nem budapestiek részére. Bp. 1997, Corvina 251 p. ill.

Összeállította:

Schwarz Katalin

Petőfi Jubileumi Év

Több civil szervezet összefogásával alakultak ki a „Petőfi Jubileumi Év” budapesti programjai. Részt vett ebben a **Néprajzi Múzeum Baráti Köre**, a **Népművészeti Baráti Kör**, a **TIT Történelmi Szakosztálya**, a **Soproni Öregdiákok Baráti Köre** és a **Budapesti Honismereti Társaság**. Március 13-án **Rajna György** műtörténész vezetésével megtekintették a fővárosi Petőfi emlékhelyeket. Március 19-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban ünnepi ülésre került sor „A Forradalmak Költői Európában” címmel. Július 31-én kegyeleti megemlékezést tartottak (**dr. Rédey Pál** evangélikus lelkész) a Kerepesi temetőben lévő Petőfi Mauzóleumnál.

„Hegyvidékünk gyöngyszemei”

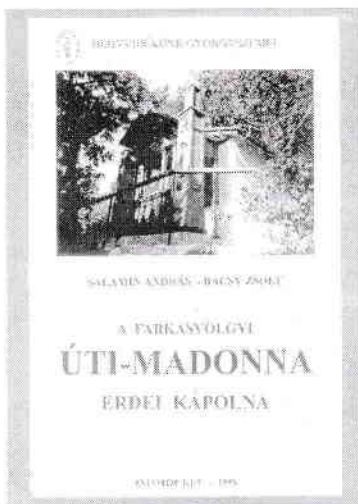
(Budapest Zugligeti Egyesület)

Ünnepélyes könyvbemutatóra került sor 1998. október 18-án a XII. kerületi Hegyvidéki Gyűjtemény és Kortárs Galéria szeptember 27-én megnyitott termében. Ennek méltó környezetét adta a Kortárs Galéria **Halápy János** festményeiből és a Helytörténeti Gyűjtemény **Árkay Aladár** építész műveiből és festményeiből összeállított kiállítása.

Hitet téve a kerületi építészeti és környezeti értékek védelme és ezen értékeket bemutató könyvek, kiállítások, bemutatók támogatása mellett a könyvbemutatót **dr. Mitnyan György** alpolgármester (ma már polgármester) nyitotta meg. Útjára indult egy „Hegyvidékünk Gyöngyszemei” című helytörténeti sorozat amelynek első két könyvét a sorozatszerkesztő **dr. Salamin András** mutatta be.

A sorozat első könyve: **Salamin András: A SZANI – Harbouszkyné dr. Révész Margit Gyógypedagógiai Gyermekezetoratóriuma a Remete 18 alatt** című kiadvány az 1911-ben alapított, és az ország első erdei iskolaként működő intézmény történetét mutatja be a család által rendelkezésre bocsátott dokumentumok és helytörténeti kutatások alapján. Az 52 oldalas, 55 fényképet tartalmazó könyv a nehezen nevelhető és gyenge szervezetű gyerme-

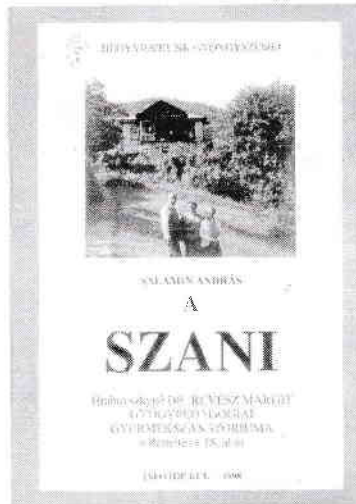
kek intézetén túl bemutatja a múlt század 70-es éveiben épített zugligeti villa és környezetének történetét.

Salamin András – Bácsy Zsolt: A farkasvölgyi Úti-Madonna erdei kápolna, egy 1880-as évek elején épített, és azóta tönkrement, majd 1997-98-ban helyreállított erdei kápolna és környezetének történetét mutatja be. A 24 oldalas, 13 fekete-fehér, 7 színes képet tartalmazó könyv a kápolna 1998. október 3-ai szentelésére készült el. E kápolna történetén túl útikalauzként elvezet az Ördög-óromra, az egykori Farkas-hasadékba és Farkas-árokba, valamint a hegyvidéki építkezés első épületének helyszínére, az egykori Hösinger-majorhoz.

Támogatók nélkül elképzelhetetlen lett volna a sorozat elindítása. Elsőként állt a kiadás mellé **dr. Mitnyan György**, a XII.

kerület most megválasztott polgármestere. Támogatást nyújtott a kerületi Buda-Hegyvidéki Környezetvédelmi közalapítvány és **Révész Margit** fia: **Hrabovszky János**. A sorozat további öt kötete

előkészítés alatt áll. A következő könyv: A Buda-hegyvidéki vasutak – amely mintegy ötszáz oldalon, négyszáz fényképpel illusztrálva a hegyvidéki fiákerektől, omnibuszoktól kezdve a lóvasúton, villamoson keresztül a siklóig, fogaskerekű vasútig, úttörővasútig, libegőig valamennyi közlekedési eszköz történetét fogja bemutatni – bizonyára a kerületen kívül élők érdeklődésére is számot tartva.

A megjelent könyvek többek között a kerületi Hegyvidéki Gyűjtemény és Kortárs Galériában (Budapest XII., Városmajor u. 16.) kaphatók.

S. A.

Múltja ködbe vész Erzsébetváros helytörténeti klubja

Egyike a legrégebb és még ma is jól működő kerületi kluboknak az Erzsébetvárosi Helytörténeti Klub. Több mint húszéves múltja „ködbe vész”, hiszen nem tudjuk pontosan, mikor alapították. Fennállása óta hullámhegyek és hullámvölgyek kísérték, körülbelül negyven állandó tagja van. Közöttük olyanok is voltak, akik az Erzsébetváros című monográfia megírásában közreműködtek. Ma is vannak tagjaink, akik rendszeresen publikálnak az Erzsébetváros című újságban, a kerület múltjának egy-egy szeletét bemutatóan.

Egyik fő célkitűzésünk azoknak az érdeklődőknek összefogása, akik a VII. kerület történetének feltárára vállalkoznak. Az előkerült anyagokból, adatokból kutatóink cikkeket, tanulmányokat írnak, amelyek az Erzsébetvárosi füzetek című sorozatunkban jelennek meg. Az elmúlt években há-

rom kiadványt tudtunk a köz elé bocsátani (**Budáné Juhász Katalin: A mi városunk – Erzsébetváros** [1994]; *Erzsébetvárosi arcok – szerkesztette Topolay Elek* [1995]; *Iván Géza: Erzsébetváros története* [1995]). Idén már megjelent a kerület történetét áttekinthető tanulmány-gyűjtemény (*Erzsébetváros 125 éve – szerkesztette Dancs István*) és novemberben várható **Budáné Juhász Katalin** kutatásainak eredményeként „Az erzsébetvárosi iskolák története” című füzetünk bemutatása.

Klubunk másik fő célkitűzése a kerület (és városunk) múltjának bemutatása és megismertetése helytörténeti séták keretében. Így került sor például nemrég a Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga megtekintésére, Weiner Leo emlékszóbjának felkeresésére.

Az Erzsébetvárosi Helytörténeti

Szerzői tiszteletdíjokról lemondva segítették megjelenni „Városunk” című lapunk első számát: **Gavlik István, Kadlecovits Géza, dr. Rédey Pál, Szabó Zoltán, Szoleczky Emese**, mostani számunkat: **Buda Györgyné, F. Dózsa Katalin, Kurucz György, dr. Salamin András, Soltész József és dr. Rédey Pál**.

→ Klub tagjai az Almássy téri Szabadidőközpontban jönnek össze. Mindenkit szívesen látunk, akit érdekel kerületünk története és részt akar venni tevékenységünkben.
Buda Györgyné

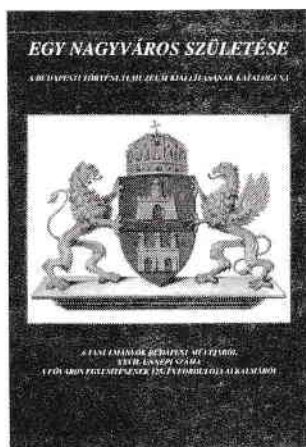
Információ: Erzsébetvárosi Helytörténeti Klub, Buda Györgyné klubvezető, VII. Kerületi Polgármesteri Hivatal Oktatási, Közművelődési és Sport Iroda, 1075 Budapest, Kazinci u. 37., Tel.: 268-9975.

Egy nagyváros születése

Tanulmányok Budapest Múltjából
27. ünnepi száma

A Budapesti Történeti Múzeum most megjelent évkönyve, különös érdekfűzőre tarthat számot. Az ez évi kötet, ünnepi évfolyam, a főváros egyesítésének 125. évfordulóját köszönti. A kötetet **F. Dózsa Katalin** és **Szoboda Domán-szky Gabriella** szerkesztette.

Már a kötet borítója is figyelemre méltó: az évkönyvek sorában először színes nyomással készült. 17

újraavasztották és így 23 évig vezette a várost. A mindennapi élet feladatait, a közegészségügy szervezését és iskolaépítés új eredményeit mutatja be két tanulmány. Vendégségbe mehetünk **dr. Janny Gyula** orvosprofesszorhoz, hogy megismerkedjünk a polgári lakáskultúrával.

A fejlődő város vezetése karöltve a gazdagodó polgári és főnemesi elitel a művészet, a tudományos élet számtalan területén hagyott ránk értéket. Az értékkeresés egyik példája „fővárosi látképpályázat 1884-85-ben”. A város akkori arcát megörökítő festmények nagyobb része ma a BTM Fővárosi Képtár tulajdonában van.

Az évkönyvben látott napvilágot az egyesítés évfordulójára rendezett kiállítás katalógusa is, melynek tematikája: 1. „Az egyesülés története, a terjeszkedő város”, 2. „A város hétköznapijai és ünnepei” 3. „A város tudományos és kulturális élete”. A közeljövőben megjelenik a kötet angol nyelvű kiadása is.

Schwarz Katalin

SZIGET A VÁROSBAN

Kispest helytörténetéről

Nehezen képzelhető el, hogy milyen is volt az élet akkor, amikor még üresen, pusztaságként tátongott ez a ma már sűrűn lakott település. Abban az időben, **1869-ben** még minden lehetséges volt, még előtte voltak a községgé szerveződésnek, még nem dőlt el a település arculata. Akkor még azt sem lehetett tudni, hogy a **Colonie Kleine Pest** néven nyilvántartott település megerősödik, vagy más település részeként, önálló történet nélkül él tovább.

Kispestnek mára már több mint 125 éves a története. Az itt élők, az ide költözők büszkén vallják magukat kispestieknek, szeretik környezetüket, érdeklődnek a település múltja iránt. 1950-ben Kispest város elvesztette önállóságát, a főváros XIX. kerületévé vált. A Budapesthez tartozás kerületünk számára előnyöket és hátrányokat is hozott. Sokan féltek attól, hogy elvesznek „Budapest sűrűjében”, kevéssé figyelnek majd az itt élők gondjaira, bajaira.

Legjobban azonban attól féltek a közösség múltat értő és féltő tagjai, hogy az egyesüléssel megszűnnek, elvesznek azok az emlékek, melyek a múltra emlékeztetnek. Hiszen nemcsak a településnek, a helytörténeti gyűjtésnek is múltja van Kispesten. Megőrződtek azok a dokumentumok, melyek lehetőséget adtak arra, hogy a település múltját bemutató kiállításon autentikus forrásokra támaszkodva idézhessük föl a történeti múltat.

Így volt ez most is, mikor a **Wekerle-telep** kilencven éves múltját mutattuk be időszaki kiállítás keretében.

Az 1908 óta fokozatosan kiépülő lakókörnyezet mára a történeti múlt részévé érett. Ez a ma már *műemlék-jellegű épületegyüttes* példája volt a főváros lakáshiányt enyhítő programjának. Példája volt az állami akarat és a Budapest peremén feltörekvő város érdekei egybeesésének. Egy olyan lakótelepet alakítottak ki, amely kertvárosi jellegével a mai napig példaeértékű. Az ide költöző állami tisztviselők, munkások letelepülésük pillanatától kezdve magukénak érezték Wekerlét. Közigazgatási szempontból Kispest város részeként, de *önálló gondnoksággal, pénzügyminisztériumi felügyelet* által működött. Különállása ugyan némi ellenérzést is kiváltott az őslakók körében – kevesebb munkalehetőséget hozott a kereskedők, iparosok számára, mint amilyen reménnyel várták az építkezés megindulását – mégis Kispest szerves részévé tudott válni Wekerle-telep.

A szeptember negyedikén megnyitott kiállítás a kezdetektől, a telep létrehozásának szándékától mutatja be korabeli térképeken, építészeti alaprajzokon az építkezés kezdeti lépéseit. Az építkezés történetét fellelevenítve hely jutott az építésznek fotográfiájukon keresztül. Hiszen nem kisebb építészek, mint *Árkay Aladár, Zrumeczky Dezső, Schodits Lajos, Györgyi Dénes*, az építészeti koncepciót kidolgozó *Fleisch Róbert, Kós Károly*... vettek részt az új lakónegyed együttes kialakításában.

A telep építészeti értékein túl azonban talán a legizgalmasabb része a kiállításnak a telep

→ belső életét felelevenítő, korabeli fotók, plakátok, enteriőrök voltak. A látogatók megismerkedhettek a telep társadalmi életével. Már 1910-

ben megalakult a **Kispest Munkástelep Lakóinak Társasköre**, melynek alosztályai, az énekkar, a zenekar, a sakk-kör, a Wekerle Torna Club (WTC), a művészeti és

tudományos alosztályok, a könyvtár összefogta a telepén élőket. A wekerleiek azóta is őrzik hagyományait, lokálpatriotizmusukon keresztül családi hangulat su-

gárzik. A megváltozott életfeltételek ellenére e telep színteként őrzi kertvárosi bájait, a telep megvalósítóinak szellemében.

Siklós Zsuzsa

RÁKOSPALOTA JUBILEUMA

75 éves város

Rákospalota, a hajdani jobbágyfalú, Budapesthez csatolásakor (1950) önálló megyei jogú város volt. Idén ünnepeljük várossá nyilvánításának 75. évfordulóját.

Pesthez a török hódoltság után kötődött erősebben Palota története, melynek növekvő lakossága biztos felvevőpiacot jelentett a palotai káposzta, uborka, dinnye, répa, retek számára. A gazdák gyakran vállalkoztak arra is, hogy a pesti kereskedők megbízásából olyan távolabbi városokba is fuvarozzanak árút, mint Szeged, Baja, vagy Debrecen. 1846. június 15-én aztán egy igen jelentős esemény történt, amely a köz-

ség életében meghatározó lett. Ekkor indult meg a

RÁKOSPALOTA

Lászlóváros, Újpesthez csatolás előtt.

Korabeli képeslap

rendszeres forgalom a Pest – váci vasútvonalon. A városi polgár pedig már ez időben is örömmel mozdult ki a zsúfoltságból, s indult a hétvégeken kirándulni. Erre jó lehetőséget nyújtott az állomás melletti Palotai erdő.

Így az eddig egyirányú kapcsolat kétirányúvá vált. Ezután már a városiak is kijártak ide, sőt lassan meg is telepedtek itt. A falusiak nem zárkóztak el a városi kitelepülőtől. Lassan életmódjuk is megváltozott. Galgóczy Károly a következőképpen

írta le a falu képének változását, 1876-ban: ... Utcái

szabályosak és szélesek. A házak eleje fákkal beültetett. A régi épületek többnyire vert falúak és nád vagy zsupptetőzetűek még: de ezek is elég csinosak és tiszták. Az újabb építkezések leginkább vegyes téglá és vályogfalra, azután zsindegy vagy cseréptetőre történnek. Szépítő bizottság áll fenn, mely a jobb és csinosabb építkezésre felügyel s általában szaporodnak a tűzmentesebb szilárd épületek. ...

Rákospalotát 1872. május 1-től újabb kapocs kötötte a városhoz. Ekkor indult meg a lóvasút. 1896 március 16-tól pedig a Budapest – Újpest – Rákospalota Villamos Vasút (BUR-vasút). Ehhez a rendszerhez kapcsolódott később a Rákosszentmihályról, majd a Keleti pályaudvartól induló HÉV. Közel feküdt a főváros-

hoz Rákospalota, viszonylagosan jó közlekedése volt a múlt század második felében. A rohamosan világvárossá fejlődő egyesített fővárosban sok ember talált munkát, Budapest képzeltbeli falai azonban szűkösen bizonyultak ekkora tömeg befogadására. Akik kiszorultak innen, vagy vidékről fölköltözve nem tudták megszokni a nagyvárosi környezetet, a szomszédos településeken építették fel otthonaikat. Az itteni gazdák is jobb üzletet láttak abban, ha parcellánként eladogatják birtokaikat, mintha mezőgazdaságból élnének. Elkezdett beépülni Palota-Újfalú, a századforduló után pedig kiépült a MÁV-telep, a Benkő-telep és a Kovács-telep. 1920-ban, s közvetlenül a várossá nyilvánítás előtt már több mint 35 ezer ember élt a nagyközségben. A nagyközség várossá alakulását 1923. június 20-án belügyminiszteri rendelet engedélyezte. Az előző 75 év alatt a település lakossága több, mint húszszorosára nőtt.

1998. szeptember 4-én ünnepélyes képviselőtestületi ülést rendeztek a városházán, a Rákospalotai Múzeumban pedig emlékkiállítás nyílt, az első rákospalotai városi képviselőtestületi ülés megtartásának 75. évfordulója alkalmából.

Ádám Ferenc

Házaló palotai almaárus (XIX. sz. közepe)

Könyvszemle

Buda Attila: Gróf Károlyi István élete

(Újpest Önkormányzata, Újpest, 1997. 285 p.)

A reformkor és a szabadságharc sok jelentős egyéniségének alakját ismerjük tanulmányainkból, olvasmányainkból. Van azonban néhány kevésbé exponált, az akkori időszakban jobban megbecsült személyiség, akiről eddig méltatlanul elfeledkeztünk.

Gróf Károlyi István földbirtokos jelentős alakja volt a 150 évvel ezelőtti eseményeknek. A reformok időszakában komoly szerepet vállalt – személyes példáján keresztül is – a kivívott eredmények megvalósításában. Birtokán nyugati mintájú gazdaságot hozott létre, korát megelőzve szabaddította fel jobbágyait (1840), nyugdíjrendszert dolgozott ki hűséges munkásai részére.

Tevékeny részese volt a Lánchíd, a Tudományos Akadémia, a Kaszinó és az Ipartanoda létrehozásának, a kor nagyjai, gróf Széchenyi István és gróf Wesselényi Miklós oldalán.

A szabadságharc idején mint Pest megyei főispán, nemzetőrségi parancsnoki tisztséget töltött be. Önálló huszárezredet szervezett, és fegyverzett fel saját költségén.

Nagyon kiterjedt mecénási feladatokat is vállalt. Ybl Miklós, Munkácsy Mihály, Barabás Miklós, Ligeti Antal pályájuk kezdetén s a későbbiekben is folyamatos segítségét élvezték. Har-

mincezer kötetes könyvtára és ókori kőzetgyűjteménye Európa-hírű volt. A gyűjtemények fennmaradt töredékei és a család szinte sértetlen levéltára ma nemzeti kincsünk.

Buda Attila könyve gazdag illusztrációs és forrásanyaggal kiegészítve érdekes, elgondolkodtató olvasmány. Megismerjük belőle a magánéletben sokat szenvedett, hazájáért, embertársaiért áldozatkész gróf mozgalmas életét.

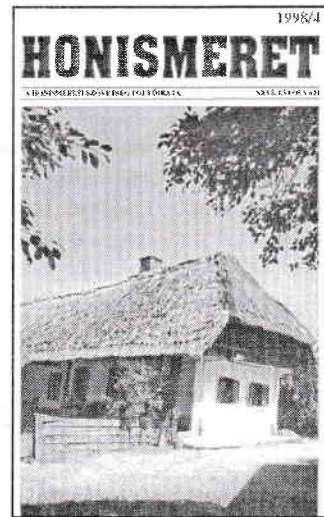
A könyv gróf Károlyi István születésének kétszázadik – az általa alapított Újpest várossá avatásának kilencvenedik – évfordulója évében készült. Kereskedelmi forgalomba sajnos nem került, de központi könyvtárainkban hozzáférhető ez a forrásértékű kiadvány.

Sz. M.

Ezüst emlékpénz – Budapest 125 éves

A Magyar Nemzeti Bank Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 125. évfordulója alkalmából tíz grammos, harminc milliméter átmérőjű, recés szélű, 750 forintos címletű ezüst emlékpénzt bocsátott ki. Előlapján értéke feltüntetése mellett a Lánchíd, valamint a Budavári Palota képe látható, Magyar Köztársaság felirattal. Hátlapján stílizált Budapest-térkép van, és a „125 éves” felirat található.

HONISMERET

Több mint negyedszázada született meg a Honismereti Szövetség folyóirata, amely tudományos kutatások eredményeit ismerteti, két-havonta megjelenve. Szerzői hazai és határainkon túl élő egyetemi tanárok, muzeológusok, néprajzosok, levéltárosok, középiskolai tanárok és helytörténeti kutatók.

Megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap és a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány támogatásai te-

szik lehetővé. Szerkesztő bizottsága neves szakemberekből áll, szerkesztője Halász Péter.

A „Honismeret” mostani, ez évi 4. száma is a bevált rovatrendszerre épül: Évfordulók, Termés, A

magyar nyelv az ezredfordulón, Hagyomány, Krónika, Pályázatok, Honismereti bibliográfia.

Szerkesztősége címe: Budapest, I. Corvin tér 8., Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 101., Tel.: 201-3766.

URH
civil rádió 98
budapest MHz

Közösségi rádióadójukat fenntartó alapítványt társadalmi szervezetek hozták létre. Műsoruk széles hallgatóközönségnek szól, de legfőbb célpontjaik a civilszféra híreire, információira, értékeire és eseményeire fogékony társadalmi csoportok és egyének.

Fontos része műsorainknak a fővárosban működő városvédő és polgári szervezetek, helytörténeti és honismereti társaságok, baráti körök, műemlékvédő szervezetek, különféle helyi kulturális és szociális egyesületek, környezetvédők... tevékenységének bemutatása, ismertté

tétele. Programjait önkéntesek állítják össze, hangot adván azoknak, akiknek általában nincs hangjuk, valamint azoknak, akik egy bizonyos esemény kapcsán egyébként sosem kapnának nyilvánosságot, mivel véleményük nem egyezik a hivatalos verzióval.

A Civil Rádió az URH 98 Mhz-en fogható, szerdától szombatiig, 10-22 óráig. Címük 1011 Budapest, Corvin tér 8. Tel.: 201-3766, Fax: 201-5728

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1096 Budapest, Thaly Kálmán u. 28., tel.: 215-5795)
és a Budapesti Történeti Múzeum.
Szerkesztőségi tel.: 355-6372, tel./fax: 356-2891
Nyomás: Oliton Kft., ISSN1418-4273

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában.
Megjelenését a Budapesti Történeti Múzeum, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Ügyosztálya és a Magyar Millennium Emlékbizottság támogatása teszi lehetővé.